

УДК 330.101.54

Тетяна ТКАЛІЧ

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та економіки
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: metti555@ukr.net*

Каріна САВЧЕНКО

*студентка факультету економіки Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: karinasavcenko4@gmail.com*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ В СИСТЕМІ ЦІЛЮВИХ ОРІЄНТИРІВ СВІТОВОГО СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Стаття присвячена дослідженню проблем якості життя в сучасній системі цільових орієнтирів світового суспільного прогресу.

Проведені дослідження доводять, що якісне оновлення суспільних відносин, що відбувається в Україні, зумовлює глибинні і масштабні зміни як економічної системи в цілому, так і всіх її структурних елементів зокрема. При цьому потенційні переваги ринкової економіки щодо можливостей підвищення рівня життя населення повною мірою можуть бути реалізовані лише за умови глибокого теоретичного осмислення особливостей розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, оптимального поєднання як світового досвіду, так і специфіки вітчизняних умов.

Ключові слова: якість життя, кількісні, якісні й інтегральні показники якості життя, доходи населення, рівень споживання населення.

Економічний розвиток будь-якої країни світу, включаючи Україну, визначається досягнутим рівнем і якістю життя населення. У концепції «Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй» (ПРООН) зазначається, що будь-яка держава світу в процесі свого економічного розвитку повинна в першу чергу створювати сприятливі умови для того, щоб життя людей було довгим, здоровим і наповненим творчістю [2, 202].

Сучасна держава може стійко розвиватися тільки за умови, якщо її економічна політика спрямована на поліпшення рівня і якості життя громадян, розширення їх можливостей формувати власне майбутнє. Для цього необхідно не тільки збільшувати доходи населення, а й поліпшувати багато інших компонентів рівня і якості життя населення: створювати реальну рівність для здобуття освіти і працевлаштування; забезпечувати рівні можливості для чоловіків та жінок; високий рівень медичного обслуговування; якісне харчування й ін. До цього також необхід-

но додати чистоту і сталість навколишнього середовища, в якому живе людина [6, 42–45].

Різні аспекти рівня та якості життя населення досліджувалися вітчизняними і закордонними вченими: О. І. Амошею, Д. П. Богиненю, П. Т. Бубенко, М. І. Долішнім, В. В. Онікієнком та інші.

Так, Н. І. Бузляков зазначає: «... найпоширенішим уявленням про рівень життя є кількість споживаних матеріальних, культурно-побутових і соціальних благ та рівня задоволення потреб людей на досягнутої стадії розвитку продуктивних сил» [6, 72].

Дещо інший підхід до розуміння рівня життя населення визначає І. І. Єлисеєва: «Під рівнем життя розуміють забезпеченість населення необхідними матеріальними благами і послугами, досягнутий рівень їхнього споживання та рівень задоволення розумних потреб, ...грошова ж оцінка благ й нових послуг є вартість життя» [1, 134].

О. Г. Крижанівська дає таке визначення: «Якість життя – категорія, з допомогою якої

характеризують суттєві обставини життя населення, що визначають ступінь гідності й свободи творчої особистості кожної людини» [4, 273].

Узагальнюючи теорію і практику, що пов'язані з оцінкою характеристик та показників рівня життя населення, дослідники виділяють ряд не вирішених проблем, а саме: розмежування понять «рівень» і «якість» життя населення; побудови узагальнюючого критерію оцінки рівня і якості життя населення; вибору системи окремих і інтегральних кількісних показників оцінки рівня життя населення; розробки інтегральної оцінки якості життя населення й ін.

Метою дослідження є порівняльний аналіз рівня життя населення України з іншими країнами світу в сучасній системі цільових орієнтирів світового суспільного прогресу.

Оцінку якості життя можна охарактеризувати як процедуру виявлення ступеня відповідності основних параметрів і умов життєдіяльності людини її життєвим потребам, а також особистим уявленням про гідне життя. Вона здійснюється на основі порівняння характеристик життєдіяльності індивіда або суспільства з відповідними параметрами і характеристиками життя (прийнятими за базу порівняння). Процедура оцінки якості життя складається з низки етапів і операцій: вибір показників якості життя та її значень, обґрунтування критеріїв оцінки і, нарешті, оцінювання показників якості життя [1, 118].

Для оцінки якості життя використовуються кількісні, якісні й інтегральні показники. Кількісні показники найбільш очевидні. Насамперед, це ВВП, або національний дохід на душу населення, рівень споживання різних матеріальних благ і послуг за класами товарів, рівень зайнятості тощо. Якісні показники якості життя включають показники умов праці, побуту й дозвілля людини. Інтегральні індикатори якості життя характеризують поєднання її часткових характеристик і критеріїв, причому як кількісних, так і якісних. Вони можуть бути представлені у вигляді різних комбінацій звітних статистичних показників, відповідних експертних оцінок тощо [1, 120].

Отже, якість життя відбиває ступінь задоволення всього комплексу різноманітних

матеріальних, духовних, інтелектуальних, культурних, естетичних та інших потреб людей.

Для виміру рівня життя використовують інтегральні, натуральні та вартісні індикатори. Важливе місце серед індикаторів рівня життя відводиться індикаторам диференціації доходів і заробітної плати. Рівень доходів є найважливішим показником добробуту суспільства, визначального чинника щодо соціальних можливостей населення: відпочинку, здобуття освіти, підтримки здоров'я.

Рівень споживання населення безпосередньо залежить від рівня доходів, тому однієї з головної завдань стимулювання економіки, є збільшення доходів населення. Передусім, доходів найбіднішої і середньої частини населення. До того ж своєчасна виплата зарплати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат [3, 164].

На величину доходів населення істотно впливає розмір зарплати, динаміка роздрібних цін, ступінь насиченості споживчого ринку товарами.

Для оцінки рівня життя та динаміки доходів населення використовуються показники номінального, наявного і реального доходу.

Для вимірювання динаміки наявних доходів застосовується показник реальних наявних доходів, що розраховується з урахуванням індексу споживчих цін. Реальний наявний дохід являє собою кількість товарів і послуг, яку можна купити на наявний дохід протягом певного періоду, тобто це наявний дохід з поправкою ІСЦ (індекс споживчих цін).

У світовій практиці до інтегральних індикаторів якості життя відносять: індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП, або індекс людського розвитку – ІЛР), який являє собою інтегральну оцінку трьох складових компонент: доходів населення, довголіття та рівня освіти на основі даних звіту ООН; індекс інтелектуального потенціалу суспільства (ІПС); людський капітал на душу населення (ЛКДН); коефіцієнт життєздатності населення (КЖН) [13, 175].

Про рівень життя побічно свідчать також показники народжуваності і смертності населення, середньої тривалості життя й ін. [13, 23].

Рівень та якість життя у регіонах України визначається змістом соціально-економічної

Таблиця 1

Динаміка ВВП за ПКС на душу населення, дол. США

Країни (рейтинг 2016р.)	Роки					2016/2012,%
	2012	2013	2014	2015	2016	
Україна (114)	8517	8676	8733	7997	8320	97,7
РФ (50)	25604	26468	27130	26643	26926	105,2
Білорусь (71)	17 801	18276	18916	18364	18073	101,5
Швейцарія (10)	55753	57104	58814	59430	60374	108,3
Катар (1)	146872	142543	136410	129805	125160	85,2
Люксембург (2)	92102	95131	99927	102570	105 741	114,8

Розроблено на підставі [8].

політики, станом економіки України в цілому. Тому важливим є аналіз загального рівня якості життя населення в Україні у співставленні із іншими країнами світу.

Порівняльний аналіз рівня і якості життя населення в різних країнах світу в наших дослідженнях проводився на основі використання індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Порівнювалися ІРЛП України, Білорусії і Російської Федерації, як країн пострадянського простору приблизно однакового рівня економічного розвитку та Катар, Люксембург і Швейцарія, як країни, що входить в десятку країн-лідерів за даним індексом.

Динаміка ВВП за паритетом купівельної спроможності на душу населення (табл.1) країн, які порівнюються, доводить, що за досліджуваний період (2012–2016 рр.) падіння даного показника відбулося в двох країнах: Катарі (на 14,8%), що не завадило йому залишитися на першому місці в рейтингу 2016 року та Україні (на 2,3%). Нашу державу від лідера розділяють 116 840 дол. ВВП за ПКС на душу населення. Україна за даним показником не може конкурувати навіть з найближчими сусідами.

Динаміка очікуваної тривалості життя при народженні в країнах, які підлягали аналізу (табл. 2) свідчить, що за досліджуваний період при загальній тенденції до підвищення очікуваної тривалості життя при народженні, у Швейцарії простежується зниження даного показника, а Україна має незначний приріст – 0,7%.

Показник очікуваної тривалості життя в Україні на 2016 рік по даним, що приводить ПРООН, становить лише 71,68 років. На 2016 рік в 23 країнах світу тривалість життя перевищує 80 років, ще в 61 країнах вона перебуває в інтервалі між 75,1 й 80,0 роками й в 60 – між 70,1 й 75,0. Не є секретом, що для України характерна прогресуюча депопуляція населення. Аналіз даних Державної служби статистики України свідчить, що з 1990р. кількість постійного населення (без врахування населення Криму та наслідків подій, що відбуваються у Донецькій та Луганській областях) постійно скорочується. Якщо розвинені держави компенсують від’ємний приріст населення за рахунок зовнішніх міграцій, то міграційний приріст населення України незначний і явно не компенсує від’ємний природний приріст населення [13, с. 87–88].

Таблиця 2

Динаміка очікуваної тривалості життя при народженні (роки)

Країни	Роки					2016/2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Україна	71,15	71,37	71,37	71,38	71,68	100,7
РФ	70,24	70,76	70,93	71,39	70,80	100,7
Білорусь	71,97	72,47	72,98	73,00	72,70	101,0
Швейцарія	82,70	82,80	82,85	82,90	82,60	99,8
Катар	75,55	76,30	77,40	78,20	78,70	104,1
Люксембург	80,15	80,55	81,25	82,00	82,30	102,6

Розроблено на підставі [10].

Таблиця 3

**Динаміка охоплення освітою та рівень грамотності населення
(вік 15 років та старше),%**

Країни	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Охоплення освіти	Рівень грамотності	Охоплення освіти	Рівень грамотності	Охоплення освіти	Рівень грамотності	Охоплення освіти	Рівень грамотності	Охоплення освіти	Рівень грамотності
Україна	86,0	99,7	86,0	99,7	86,5	99,7	88,8	99,7	90,0	99,8
РФ	90,0	99,7	88,0	99,7	88,9	99,7	81,9	99,8	81,9	99,8
Білорусь	88,0	99,9	88,0	99,9	88,7	99,9	89,5	100,0	90,4	100,0
Швейцарія	100,0	99,0	100,0	99,0	99,2	99,0	98,6	99,0	98,6	99,0
Катар	87,0	93,1	90,0	94,7	91,4	96,3	92,0	96,3	92,0	97,0
Люксембург	88,0	99,0	85,0	99,0	84,7	99,0	94,6	99,0	94,4	99,0

Розроблено на підставі [11].

Аналіз динаміки рівня грамотності дорослого населення та охоплення освітою (табл. 3) довів, що в Україні, в 2016 р. у порівнянні з 2012 р. охоплення освітою населення збільшилось на 4,0%. При цьому рівень грамотності дорослого населення (віком від 15 років та старше) збільшився в на 0,1%. Вцілому в Україні, Білорусії, Катарі та Люксембурзі охоплення освітою населення за період 2012–2016 рр. постійно зростає. В Російській Федерації та Швейцарії знижується. Відсоток грамотного населення в Україні, Білорусі й Російській Федерації за розглянутий період є високим й в 2016 році становив 99,8%, 100% й 99,8% відповідно, що притаманне країнам з високим рівнем доходу.

Статистичні дані доводять, що в Україні на тлі підвищення номінального рівня освіченості населення питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у

ВВП, яка становила у 1996р. 1,36% знизилася до 0,81%. Характерною рисою попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці за останні п'ять років є збільшення навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) [13, 86–87].

Динаміка рангів по ІРЛП порівнюваних країн (рис. 1) свідчить, що цілому рейтинг ІРЛП України зростає за період 2012–2014 рр. відповідно піднімався й ранг країни в загальному заліковому списку (2012 р. – 77 місце, 2013 р. – 78 місце, 2014 р. – 83 місце). Однак в 2015 році намітився спад даних показників, Україна зайняла 81 місце серед 187 країн. У 2016 році показник досяг 84 місця. У Російській Федерації за розглянутий період відзначається невеликий, але постійний ріст рейтингу ІРЛП, однак РФ постійно опускається за рангом. У 2012 році Російська Федерація зробила «крок уперед» і піднялась на 65 місце, рейтинг – 0,797.

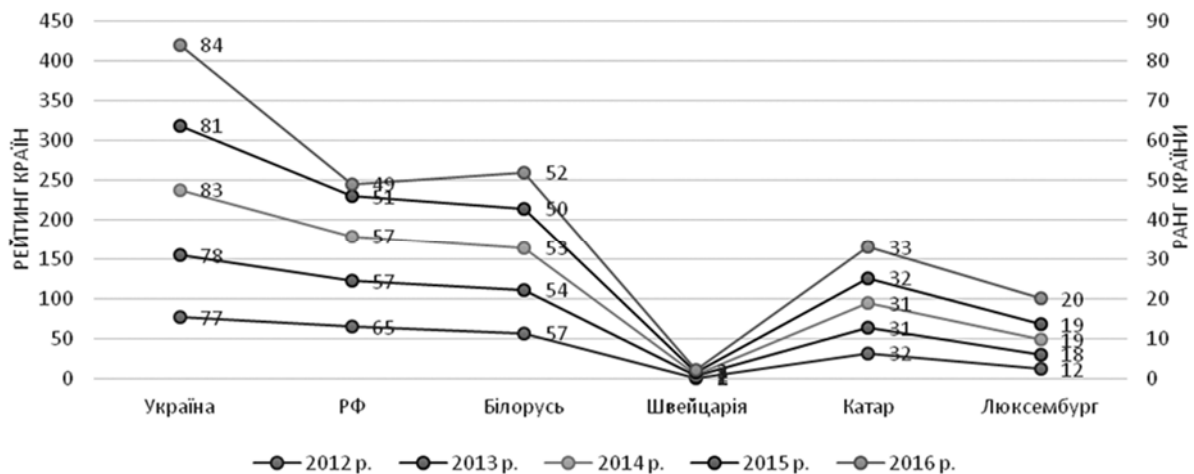

Рис. 1. Динаміка рангів по ІРЛП (роки)

Розроблено на підставі [5; 9].

У Білорусі відзначається невеликий ріст рейтингу ІРЛП при стабільності рангу в заліковій таблиці Індексів Людського Розвитку.

Швейцарія за період 2012–2016 рр. стабільно посідали перші місця по ІРЛП серед країн світу. Люксембург, при високих показниках ІРЛП, порівнянних з аналогічними показниками інших європейських країн, в період 2012–2016 р. потрапив у двадцятку кращих по ІРЛП країн миру завдяки високому рівню ВВП на душу населення.

Проведені дослідження доводять, що якісне оновлення суспільних відносин, що відбувається в Україні, зумовлює глибинні і масштабні зміни як економічної системи в цілому, так і всіх її структурних елементів зокрема. При цьому потенційні переваги ринкової економіки щодо можливостей підвищення рівня життя населення повною мірою можуть бути реалізовані лише за умови глибокого теоретичного осмислення особливостей розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки,

оптимального поєднання як світового досвіду, так і специфіки вітчизняних умов.

Проведений аналіз якісного стану життя в Україні призводить до висновку про його деградацію. Головною особливістю є виникнення феномену депопуляції на тлі зuboжіння населення, збільшення кількості безробітних або таких, що працюють не за фахом. При високому рівні освіченості відбувається падіння культурного рівня населення. З кожним роком під впливом наростаючих ритму та напруги сучасного виробництва, політичної та економічної нестабільності підвищуються нервово-психічні навантаження, підривається науково-технічний, освітній потенціал та потенціал здоров'я населення. Визначений феномен потребує зміни пріоритетів у державній економічній політиці, тому що він суттєвим чином визначає не тільки стан населення сьогодні та завтра, але й безпосередньо впливає на розвиток економіки нашої держави в перспективі.

Список використаних джерел

1. Айвазян С. А. Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях / С. А. Айвазян. — М. : ЦЭМИ РАН, 2010. — 220 с.
2. Базилінська О. Я. Макроекономіка: Навчальний посібник для студентів вузів / О. Я. Базилінська. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 442 с.
3. Качана Є. П. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч.-метод. посібник / Є. П. Качана. — Тернопіль : ТДЕУ, 2006. — 373 с.
4. Олсон М. Возвышение и упадок народов. Экономический рост. Стагфляция. Социальный склероз / М. Олсон. — Новосибирск, 2010. — 348 с.
5. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Приступа Є. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання / Наук. вісник Львівського державного університету фізичної культури — Львів, Типографія Львівського державного університету фізичної культури. — 2010. — № 2. — С. 54–72.
7. Система якісних і кількісних показників рівня життя та якості населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
8. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://knoema.ru/atlas/ranks/VВП-по-ППС>.
9. Список країн за ІЛР [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
10. Список країн за продовженості життя [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://nonews.co/directory/lists/countries/lifetime>.
11. Список країн за рівнем грамотності [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
12. Ткаліч Т. І Формування людського капіталу в Україні: проблеми розвитку / Наук. вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. — Миколаїв: Видавництво МНУ імені В. О. Сухомлинського. — № 5.3 (112). — 2014. — С. 83–88.
13. Узунов Ф. В. Методика оцінки рівня та якості життя населення / Узунов Ф. В.—Зб. наук. робіт «Управління розвитком». — 2004. — № 1. — 47 с.

References

1. Ajvazyan S.A. Integral'nye indikatory kachestva zhizni naseleniya: ih postroenie i ispol'zovanie v social'no-ehkonomicheskoy upravlenii i mezhregional'nyh sopostavleniyah / Ajvazyan S. A. — М.: СЕНМИ РАН, 2010. — 220 s.
2. Bazilins'ka O. YA. Makroekonomika: Navchal'nij posibnik dlya studentiv vuziv / Bazilins'ka O.YA. — К. : Centr navchal'noї literaturi, 2005. — 442 s.
3. Kachana Є. P. Ekonomika praci ta social'no-trudovi vidnosini / Kachana Є. P. — К. : Navch.-metod. posibnik. — Ternopil': TDEU, 2006. — 373 s.

4. Olson M. Vozvyshenie i upadok narodov. EHkonomicheskij rost. Stagflyaciya. Social'nyj skleroz / M. Olson — Novosibirsk, 2010. — 348 s.
5. Oficijnij sayt derzhavnogo komitetu statistiki [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: www.ukrstat.gov.ua.
6. Pristupa Є. YAkist' zhittya lyudini: kategoriï, komponenti ta ih vimiryuvannya / Nauk.visnik L'vivs'kogo derzhavnogo universitetu fizichnoï kul'turi — L'viv, Tipografiya L'vivs'kogo derzhavnogo universitetu fizichnoï kul'turi. — № 2. 2010, S. 54–72.
7. Sistema yakisnih i kil'kisnih pokaznikov rivnya zhittya ta yakosti naselelnya [Elektronij resurs] — Rezhim dostupu do resursu: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
8. Spisok kraïn za VVP (PKS) na_dushu_naselelnya [Elektronij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: <https://knoema.ru/atlas/ranks/VVP-po-PPS>.
9. Spisok kraïn za_ILR [Elektronij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
10. Spisok kraïn za prodovzhenosti zhittya [Elektronij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: <http://nonews.co/directory/lists/countries/lifetime>.
11. Spisok kraïn za rivnem gramotnosti [Elektronij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: <http://www.vsemirnyjbank.org>.
12. Tkalic T. I Formuvannya lyuds'kogo kapitalu v Ukraïni: problemi rozvitku / Nauk.visnik MNU imeni V. O. Suhomlins'kogo. — Mikolaïv, Tipografiya MNU imeni V.O.Suhomlins'kogo. — № 5.3 (112) 2014, S.83–88.
13. Uzunov F. V. Metodika ocinki rivnya ta yakosti zhittya naselelnya / Uzunov F.V. Zb. nauk. robit „Upravlinnya rozvitkom”, 2004.– № 1. — 39–47 s.

Ткалич Т. И., Савченко К. В. Качество жизни в системе целевых ориентиров мирового общественного прогресса

Статья посвящена исследованию проблем качества жизни в современной системе целевых ориентиров мирового общественного прогресса.

Проведенные исследования доказывают, что качественное обновление общественных отношений, происходящее в Украине, вызывает глубинные и масштабные изменения как экономической системы в целом, так и всех ее структурных элементов в частности. При этом потенциальные преимущества рыночной экономики относительно возможностей повышения уровня жизни населения в полной мере могут быть реализованы только при условии глубокого теоретического осмысления особенностей развития социально ориентированной рыночной экономики, оптимального сочетания как мирового опыта, так и специфики отечественных условий.

Ключевые слова: качество жизни, количественные, качественные и интегральные показатели качества жизни, доходы населения, уровень потребления населения.

Tkalic T. I. Savchenko K. V. Quality of life in the system of targets for world social progress

Stattie is dedicated to the problems of the anchoring in the everyday system of tsilovux opієntupіv sitinogo sispinogo progress.

Conducted doslīdzhennya dovodayat, sho yakisne nesovlelnya suspilnih vidnosin, sho vidbuvaetsya in Ukraine, zumovlyuet glibinni i zamnenny zmini yak ekonomichnoï sistemi v tsilomu so i vseih її structural elements of zokrem. At the same time, the financial resources of the economy can be reduced to the poverty of the inhabitants, the settlement of the population can be found in the world, but it is possible for the theoretic osmislenia of the specialties of the socially organized economy, the optimal accommodation of the social infrastructure, and the special characteristics of the intellectuals.

Productions analiz yakisnogo stanut zhittya in Ukrainii prizvodit to visnovku about yogo degradatsiyu. Head hypocrisy є vinikennya phenomenon of depopulation on tli zubozhinnya populated, zbilshennia kilkosty bezrobitnih nebo such, but pratsyuyut not for the phachom. At the high level of settlement, the fall of the cultural area of the population is observed. In the middle of the rock rock, the nastolga of the accretionary rhythm, the naprugi of the hourly vibrobitva, the systematic and economical instability, the pervasive science and technology, the critical potential and the potential health of the population. Vznacheny phenomenon will require a change in the priorities of the state economy, that is, not the world's population, it is not only the population of the country that is tomorrow, but also without a single glimpse into the growth of the economy of our power in the future.

Key words: quality of life, quantitative, qualitative and integral indicators of the quality of life, incomes of the population, level of consumption of the population.

Стаття надійшла до редколегії 28.11.2017